

ИЗВЕШТАЈ

о оцени докторске дисертације „ПОВЕЗАНОСТ ОСЕЋАЈА ПРИПАДНОСТИ ШКОЛИ СА ПОЗИТИВНИМ РАЗВОЈНИМ ИСХОДИМА УЧЕНИКА: ИМПЛИКАЦИЈЕ ЗА ПРЕВЕНЦИЈСКУ НАУКУ” кандидаткиње Марије Трајковић

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КАНДИДАТКИЊИ

Марија (Стојановић) Трајковић рођена је 1994. године у Лесковцу. Основне академске студије завршила је на Универзитету у Београду – Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију, на студијском програму Превенција и третман поремећаја понашања, са просечном оценом 9,00. Мастер академске студије завршила је на истом факултету, на студијском програму Дефектологија, на модулу Превенција и третман поремећаја понашања са просечном оценом 10,00. Докторске академске студије студијског програма Дефектологија уписала је 2018. године на истом факултету, на којем је положила све испите са просечном оценом 10,00, а предлог теме докторске дисертације одбранила је 2022. године.

Од 2017. до 2020. године била је ангажована на Универзитету у Београду – Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију, најпре као демонстратор, а затим као асистент на ужој научној области Теоријски и методски приступи у превенцији и третману поремећаја понашања. Била је ангажована на предметима: Методски приступи у превенцији поремећаја понашања, Методски приступи у третману поремећаја понашања, Ситуациона превенција криминала, Методе третмана малолетничке делинквенције и Индивидуални и групни рад. Од 2020. године укључена је у рад ЦЕПОРА – Центра за позитиван развој деце и омладине. Од 2021. године ангажована је на Институту за педагошка истраживања у Београду, где ради у звању истраживача-сарадника.

Библиографију Марије Трајковић чини 65 библиографских јединица, и то: три рада категорије М21, један рад категорије М22, седам радова категорије М23, два рада категорије М24, девет радова категорије М33, 22 рада категорије М34, два рада категорије М44, један рад категорије М45, један рад категорије М51, три рада категорије М52, шест радова категорије М63 и осам радова категорије М64. Поред научних радова, учествовала је у припреми 11 стручних публикација.

Активно је учествовала у реализацији преко 15 апликативних пројеката из области образовања, социјалне заштите и омладинског рада, као и у организацији већег броја стручних и научних скупова.

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ДИСЕРТАЦИЈИ

Докторска дисертација под насловом „Повезаност осећаја припадности школи са позитивним развојним исходима ученика: импликације за превенцијску науку” обима је 159 страна. Поред основног текста, дисертација садржи насловну страну на српском и енглеском језику, страницу са подацима о ментору и члановима Комисије, сажетак и кључне речи на српском и енглеском језику, изјаве захвалности, садржај, прилог, биографију кандидаткиње, укључујући и изјаве о ауторству, истоветности штампане и електронске верзије и коришћењу.

Основни текст докторске дисертације обухвата пет целина: Увод, Теоријски оквир, Истраживачки део, Закључак и Литература. Теоријски део структуриран је кроз осам поглавља: Превенција и превенцијска наука (стр. 3–16), Ризични и протективни фактори у превенцијској науци (стр. 16–26), Примена налаза превенцијске науке у праксу (стр. 26–28), Од дефицитарног модела ка парадигми позитивног развоја младих (стр. 28–29), Позитиван развој младих: појам и теоријске основе (стр. 30–39), Превенција и позитиван развој младих: ка интегративном приступу (стр. 39–40), Школа као контекст за примену превенцијске науке и унапређење позитивног развоја младих (стр. 40–42), Осећај припадности школи (стр. 43–59). Истраживачки део обухвата следећа поглавља: Предмет, циљеви и хипотезе истраживања (стр. 60–61), Метод истраживања (стр. 61–68), Резултати истраживања (стр. 69–80), Дискусија (стр. 81–99), Импликације и допринос истраживања (стр. 100–113), Ограничења истраживања и препоруке за будућа истраживања (стр. 113–115). Закључак представља засебно поглавље (стр. 116–117).

Дисертација садржи укупно 10 табела, од којих је једна у поглављу Метод истраживања, док је преосталих девет табела у Резултатима истраживања. У дисертацији је приказан један график и једна слика.

Литературу чини укупно 702 библиографске јединице, од којих је 678 (96,6%) иностраних, а 24 (3,4%) домаћих аутора. Од укупног броја библиографских јединица ($N = 702$), 59 (8,4%) је објављено у претходних пет година, укључујући текућу (односно у периоду од 2022. до 2026. године), 137 (19,5%) у претходних шест до 10 година (односно у периоду од 2017. до 2021. године) и 506 (72,1%) пре више од 10 година (старије од 2017. године).

Комисија констатује да је дисертација уредно структурирана, јасно организована и систематично изложена. Структура поглавља, као и обим и актуелност коришћене литературе, усклађени су са стандардима прописаним за израду докторске дисертације.

ПРЕДМЕТ И ЦИЉЕВИ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Полазећи од актуелних научних сазнања о значају осећаја припадности школи за здравље, добробит и развојне исходе ученика, предмет истраживања усмерен је на испитивање његове повезаности са позитивним развојним исходима код ученика средњих школа, значајним како за њихово академско, тако и за опште функционисање. Изабрана су три позитивна развојна исхода за која доступна истраживачка грађа потврђује да могу бити и од посебног значаја за превенцију проблема понашања, а то су: когнитивна и бихејвиорална ангажованост ученика у школи, просоцијално понашање и задовољство животом. Поред тога, уважавајући стремљења превенцијске науке у домену идентификације чинилаца који оснажују протективне процесе, предмет истраживања чинили су и фактори који подстичу осећај припадности школи код ученика. У те сврхе, а на основу прегледа великог броја емпиријских студија, за анализу је изабран сет индивидуалних и школских фактора, како релационих тако и контекстуалних, за које се очекује да могу допринети развијању осећаја припадности школи.

Истраживање о предикторима осећаја припадности школи значајно је са практичног аспекта деловања, а у циљу мапирања правих места за интервенисање на плану подстицања развоја овог конструкта, те последично и општег развоја ученика. Иако су настојања наглашавања значаја осећаја припадности школи интензивна, мало је напора усмерених ка сагледавању начина његовог подстицања. Као последица недовољне посвећености конципирању интервенција неговања осећаја припадности школи код ученика, стиче се утисак да постоји диспаритет између истицања значаја осећаја припадности школи у истраживањима и свакодневной пракси. Један од разлога за такву ситуацију може се пронаћи у одсуству адекватног и јасног модела или оквира који школе треба да следе. У том смислу, реализовано истраживање пружа полазну основу за конципирање препорука за развијање осећаја припадности школи код ученика, што ће даље утицати на унапређивање академских и развојних исхода, а тиме и на превенцију широког спектра проблема у понашању. Додатно,

оправданост истраживања наглашава и тек спорадична пажња осећају припадности школи код ученика од стране истраживача, практичара и доносилаца одлука у нашој земљи.

Спроведено истраживање за општи циљ имало је експлорацију и експланацију улоге и значаја осећаја припадности школи у подстицању позитивног развоја и последично превенцији проблема понашања код ученика средњих школа. У складу са општим циљем истраживања, изведени су специфични циљеви: 1) утврђивање природе и снаге везе између осећаја припадности школи и позитивних развојних исхода ученика, изражених кроз когнитивну и бихејвиоралну ангажованост у школи, просоцијално понашање и задовољство животом; и 2) испитивање утицаја индивидуалних (пол, узраст, социо-емоционалне компетенције), релационих (односи ученика са наставницима, односи ученика са другим ученицима) и контекстуалних школских фактора (технике дисциплиновања, јасна очекивања, праведна правила, сигурност, вршњачко насиље, уважавање различитости) на ниво осећаја припадности школи. Иако дефинисање практичних препорука не представља непосредан циљ овог истраживања, добијени налази послужили су као основа за предлог мера и интервенција усмерених на унапређивање осећаја припадности школи, те последично подстицања позитивног развоја ученика и редуковања ризика настанка проблема у понашању.

На основу увида у представљени концептуални оквир, предмет и циљеве истраживања, Комисија констатује да су ови сегменти дисертације јасно, прецизно и логички утемељено формулисани. Дисертација се одликује оригиналним и иновативним приступом у проучавању осећаја припадности школи у контексту позитивног развоја младих и превенцијске науке, јер интегрише индивидуалне и школске факторе са позитивним развојним исходима ученика средњих школа, укључујући когнитивну и бихејвиоралну ангажованост у школи, просоцијално понашање и задовољство животом. Оваква интегративна поставка, која осећај припадности школи концептуализује као значајан протективни фактор који повезује индивидуалне карактеристике ученика и квалитет школског окружења са позитивним развојним исходима, ретко је заступљена у домаћим истраживањима, што дисертацији даје посебну научну вредност. Формулисани циљеви логично произлазе из предмета истраживања и у потпуности су усклађени са савременим научним токовима који позитиван развој младих посматрају кроз интеракцију индивидуалних и контекстуалних ресурса, као и са приступима који осећај припадности школи препознају као важан фактор унапређивања академског, социјалног и психолошког функционисања ученика. На тај начин, дисертација пружа значајан теоријски, емпиријски и практични допринос и представља релевантну основу за креирање интервенција усмерених на унапређивање школског функционисања и превенцију проблема у понашању.

ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ОД КОЛИХ СЕ ПОЛАЗИЛО У ИСТРАЖИВАЊУ

На основу дефинисаних циљева, формулисане су следеће истраживачке хипотезе:

X1: Осећај припадности школи представља статистички значајан предиктор когнитивне и бихејвиоралне ангажованости у школи, просоцијалног понашања и задовољства животом ученика средњих школа.

Полазећи од теоријских поставки превенцијске науке и позитивног развоја младих, очекује се да ће виши ниво осећаја припадности школи бити повезан са израженијим позитивним развојним исходима. Ови исходи, поред тога што одражавају квалитет функционисања ученика, уједно представљају и значајне протективне факторе у односу на развој проблема у понашању, чије одсуство само по себи представља значајан ризик.

X2: Индивидуални, релациони и контекстуални школски фактори су статистички значајни предиктори нивоа осећаја припадности школи код ученика средњих школа.

Полазећи од претпоставке да је осећај припадности школи резултат интеракције индивидуалних карактеристика ученика и карактеристика школског окружења, очекује се да ће се издвојити фактори који имају значајну предиктивну снагу за његов развој. Индивидуални фактори обухватају пол, узраст и социо-емоционалне компетенције ученика, релациони

фактори односе се на квалитет односа ученика са наставницима и вршњацима, док контекстуални фактори укључују перцепцију ученика о техникама дисциплиновања, праведности и јасноћи правила, сигурности школског окружења, присуству вршњачког насиља и уважавању различитости.

Комисија констатује да су хипотезе формулисане прецизно, усклађене са постављеним циљевима и концептуалним оквиром истраживања, те да у потпуности одражавају интегративни приступ који је кандидаткиња применила у проучавању осећаја припадности школи код ученика у контексту позитивног развоја младих и превенцијске науке.

КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДИСЕРТАЦИЈЕ

У теоријском делу дисертације систематично су приказана савремена научна сазнања о превенцијској науци, ризичним и протективним факторима, позитивном развоју младих и осећају припадности школи. Посебна пажња посвећена је концептуализацији осећаја припадности школи, његовим теоријским основама, начинима мерења, значају за позитивне развојне исходе ученика, као и анализи индивидуалних и школских фактора који доприносе његовом развоју. Теоријски оквир одликује се високим степеном систематичности и концептуалне интеграције, при чему су превенцијска наука, парадигма позитивног развоја младих и осећај припадности школи повезани у јединствен аналитички модел који представља чврсту основу за емпиријски део дисертације.

Након теоријског оквира следи истраживачки део у коме су дефинисани предмет, циљеви и хипотезе истраживања. Процењује се да су предмет, циљеви и хипотезе истраживања јасно дефинисани и повезани са теоријским оквиром рада. Формулације су прецизне, недвосмислене и у потпуности усклађене са савременим научним токовима у области проучавања осећаја припадности школи у контексту позитивног развоја младих и превенцијске науке. Постављени циљеви доследно следе структуру теоријског дела, док су хипотезе мерљиве, проверљиве и методолошки адекватно операционализоване. На овај начин, иницијални сегменти истраживања представљени су на научно утемељен начин, чиме се обезбеђује јасна и функционална основа за спровођење емпиријског дела рада.

У поглављу Метод истраживања детаљно су описани време и место истраживања, карактеристике узорка, варијабле, примењени инструменти, поступак спровођења истраживања и статистичке методе обраде података. Истраживање је реализовано на узорку од 1.011 ученика средњих школа у Србији, током школске 2022/23. године. За потребе истраживања примењен је већи број инструмената усмерених на процену осећаја припадности школи, когнитивне и бихејвиоралне ангажованости ученика у школи, просоцијалног понашања, задовољства животом, социо-емоционалних компетенција, квалитета односа у школи и карактеристика школског окружења. Подаци су анализирани применом дескриптивних и инференцијалних статистичких поступака, укључујући корелациону анализу, мултиплу регресиону анализу, каноничку корелациону анализу и моделовање структурним једначинама. Методолошки приступ у дисертацији оцењује се као стручно, логички и научно утемељено осмишљен.

Резултати истраживања изложени су систематично и у складу са постављеним хипотезама. Приказани су дескриптивни показатељи и психометријске карактеристике примењених инструмената, резултати анализа повезаности испитиваних варијабли, као и налази који указују на значајну улогу осећаја припадности школи у предвиђању когнитивне и бихејвиоралне ангажованости у школи, просоцијалног понашања и задовољства животом. Посебно су анализирани индивидуални, релациони и контекстуални школски фактори који доприносе развоју осећаја припадности школи, као и интегративни модел односа између испитиваних варијабли. Приказ резултата анализе података организован је систематично и прегледно, уз доследно поштовање стандарда научног извештавања, што обухвата јасно навођење релевантних статистичких показатеља, величина ефеката и нивоа значајности, као и

употребу табела и графичких прилога који доприносе разумљивости и транспарентности налаза. У целини, начин избора, примене и извештавања статистичких поступака обезбеђује чврсту основу за извођење научно утемељених закључака.

У поглављу Дискусија добијени налази су критички размотрени у светлу релевантних теоријских поставки и савремених емпиријских истраживања. Кандидаткиња успева да методично, аналитички прецизно и теоријски утемељено повеже добијене налазе са релевантним концептуалним оквирима из области превенцијске науке, позитивног развоја младих и осећаја припадности школи. Резултати се критички разматрају у односу на савремена емпиријска истраживања, при чему су јасно истакнуте како подударности са постојећим сазнањима, тако и специфични налази који проширују разумевање улоге осећаја припадности школи као значајног протективног фактора и развојног ресурса. Посебна вредност дискусије огледа се у интеграцији налаза у шири развојно-еколошки оквир, што омогућава дубље разумевање механизма посредством којих индивидуалне карактеристике ученика и квалитет школског окружења доприносе њиховом позитивном функционисању. Квалитет синтезе је посебно изражен имајући у виду сложеност и обим интегративног теоријског и емпиријског модела који је постављен у дисертацији.

У поглављу Импликације и допринос истраживања размотрене су теоријске и практичне импликације добијених налаза, уз посебан осврт на значај интеграције превенцијске науке, позитивног развоја младих и концепта осећаја припадности школи. Формулисане су конкретне препоруке за унапређивање школске праксе. Кандидаткиња на јасан и систематичан начин преводи резултате истраживања у практично применљиве смернице, чиме дисертација добија изражен теоријски и апликативни значај.

У поглављу Ограничења истраживања и препоруке за будућа истраживања кандидаткиња критички разматра методолошка и концептуална ограничења спроведеног истраживања, уз пружање јасних смерница за будућа истраживања. Овакво критичко преиспитивање сопственог рада сведочи о високом нивоу научне зрелости и одговорности кандидаткиње.

У Закључку су јасно и систематично изложени најважнији резултати истраживања, у складу са постављеним хипотезама. Закључци су логички изведени и у потпуности засновани на добијеним налазима. На тај начин, завршни део рада представља научно утемељену и методолошки доследну синтезу која додатно потврђује значај и оригиналност дисертације.

ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

У складу са постављеним циљевима, резултати истраживања су показали да:

1) осећај припадности школи представља статистички значајан предиктор сва три испитивана позитивна развојна исхода ученика средњих школа: когнитивне и бихејвиоралне ангажованости у школи, просоцијалног понашања и задовољства животом. Утврђено је да осећај припадности школи објашњава између 6,5% и 21% варијансе ових исхода, што указује на његову значајну улогу као развојног ресурса и протективног фактора.

2) поједини индивидуални и школски фактори показали су се као значајни предиктори осећаја припадности школи, при чему заједно објашњавају 54,7% његове варијансе. Као значајни предиктори издвајају се социо-емоционалне компетенције у домену вештина успостављања и одржавања односа са другима, односи наставник–ученик, односи са другим ученицима, технике дисциплиновања које подстичу социо-емоционално учење, позитивне бихејвиоралне технике дисциплиновања, кажњавајуће технике дисциплиновања и перцепција вршњачког насиља у школи.

3) постоји више статистички значајних и концептуално смислених образаца повезаности између индивидуалних и школских фактора, осећаја припадности школи и позитивних развојних исхода. Добијени налази потврђују да су односи између испитиваних

варијабли сложени, вишедимензионални и засновани на истовременом деловању личних и контекстуалних ресурса.

4) постоји задовољавајуће уклапање интегративног модела у којем квалитет односа наставник-ученик остварује позитиван ефекат на осећај припадности школи, док је осећај припадности школи даље позитивно повезан са когнитивном и бихејвиоралном ангажованошћу у школи и задовољством животом ученика. Ови налази пружају снажну емпиријску подршку концептуализацији осећаја припадности школи као значајног фактора у односу између школског окружења и развојних исхода ученика.

У целини, налази добијени различитим анализама конзистентно указују на значај осећаја припадности школи у објашњењу позитивних развојних исхода ученика, при чему сваки од примењених приступа осветљава различите аспекте овог односа. Резултати овог истраживања у складу су са теоријским поставкама позитивног развоја младих и превенцијске науке, које наглашавају значај интеракције између појединца и контекста, као и улогу протективних фактора у подстицању адаптивног функционисања.

На основу представљених резултата, Комисија оцењује да су налази емпиријског истраживања јасно, систематично и методолошки коректно изложени, уз доследну везу са постављеним циљевима и из њих проистеклим хипотезама. Примењене статистичке технике омогућиле су поуздано и валидно тестирање хипотеза и интегративно сагледавање сложених односа међу испитиваним варијаблама. Поред тога, спроведене су и додатне анализе које нису биле обухваћене постављеним хипотезама, али се сматрају значајним за шире разумевање осећаја припадности школи као промотивног и протективног фактора. Посебан квалитет рада огледа се у постепеном преласку од дескриптивних и психометријских анализа ка све сложенијим аналитичким поступцима, чиме је обезбеђено свеобухватно разумевање улоге осећаја припадности школи у контексту позитивног развоја младих. Анализе и интерпретације добијених налаза одликују се високим степеном научне утемељености, аналитичке прецизности и методолошке примерености.

Допринос ове дисертације научној области специјалне едукације и рехабилитације огледа се пре свега у оригиналној интеграцији превенцијске науке, парадигме позитивног развоја младих и концепта осећаја припадности школи у јединствен концептуални и емпиријски модел. Дисертација представља једно од првих свеобухватних истраживања у Србији које осећај припадности школи концептуализује као кључни протективни фактор који повезује индивидуалне и школске ресурсе са позитивним развојним исходима ученика. Посебан научни допринос огледа се у идентификацији најзначајнијих индивидуалних и школских предиктора овог конструкта и тестирању интегративног структурног модела односа између испитиваних варијабли. Поред теоријског и емпиријског значаја, резултати имају и изражен практични допринос, јер представљају поуздану основу за развој научно заснованих интервенција, школских политика и превентивних приступа усмерених на унапређивање позитивног развоја ученика и превенцију проблема у понашању.

ОБЈАВЉЕНИ И САОПШТЕНИ РЕЗУЛТАТИ КОЈИ ЧИНЕ ДЕО ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. Trajković, M., Bukvić, L., & Kovačević Lepojević, M. (2026, June 11-12). *Individual and school-related predictors of sense of school belonging among secondary school students*. Paper accepted for presentation at the 1st Regional PREVREG Conference – Building the Foundations of Prevention Science in the Region, Zagreb, Croatia.
2. Trajković, M., Popović-Ćitić, B., & Mijatović, L. (2023). Factors of a sense of school belonging: Bronfenbrenner's theoretical model as a starting framework for interpretation. *Teme*, 47(2), 371-384. <https://doi.org/10.22190/TEME220805024T>
3. Stojanović, M., i Popović-Ćitić, B. (2022). Osećaj pripadnosti školi: značaj za pozitivan razvoj i prevenciju problema u ponašanju učenika. *Nastava i vaspitanje*, 71(3), 403-423. <https://doi.org/10.5937/nasvas2203403S>

4. Stojanović, M., Popović-Čitić, B., Bukvić Branković, L., i Kovačević-Lepojević, M. (2022, 28. maj). Povezanost osećaja pripadnosti školi sa pozitivnim razvojnim ishodima učenika [Rezime saopštenja sa skupa]. Međunarodni naučni skup: Novi horizonti vaspitanja i obrazovanja, Beograd, Srbija.

ЗАКЉУЧАК СА ОБРАЗЛОЖЕЊЕМ НАУЧНОГ ДОПРИНОСА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Комисија је, након детаљне анализе докторске дисертације, увида у постављени теоријски и концептуални оквир, методолошку утемељеност истраживања, као и у спроведено емпиријско истраживање и добијене резултате, констатовала да су сви постављени циљеви у потпуности остварени и да су полазне хипотезе на адекватан и научно утемељен начин тестиране. Дисертација је логички и методолошки доследно структурирана, јасно аргументована и представља целовиту и заокружену научноистраживачку целину. Закључци су непосредно засновани на добијеним емпиријским налазима, статистички поткрепљени и интерпретирани у складу са релевантним теоријским моделима и савременим научним сазнањима из области превенцијске науке, позитивног развоја младих и истраживања осећаја припадности школи. Остварен је висок степен повезаности теоријског и емпиријског дела рада, што омогућава свеобухватно разумевање сложених односа између индивидуалних и школских фактора, осећаја припадности школи и позитивних развојних исхода ученика средњих школа. Теоријске и практичне импликације рада јасно су формулисане, научно утемељене и релевантне за области превенцијске науке, унапређивања школске праксе и подстицања позитивног развоја младих.

Комисија оцењује да дисертација представља оригиналан и значајан научни допринос области специјалне едукације и рехабилитације, посебно у домену примене превенцијске науке и парадигме позитивног развоја младих у школском контексту. Научни допринос огледа се у оригиналној интеграцији превенцијске науке, парадигме позитивног развоја младих и концепта осећаја припадности школи у јединствен концептуални и емпиријски модел.

О оригиналности докторске дисертације додатно говори резултат примене специјализованог софтвера (iThenticate) који утврђује минимално подударане текста у обиму од тек 1%, што је последица цитата, библиографских података о коришћеној литератури, као и претходно публикованих резултата истраживања кандидаткиње, који су проистекли из њене дисертације.

На основу целокупне анализе, Комисија закључује да је докторска дисертација „Повезаност осећаја припадности школи са позитивним развојним исходима ученика: импликације за превенцијску науку” урађена према одобреној пријави, да представља оригинално и самостално дело кандидаткиње Марије Трајковић и да су се стекли услови за јавну одбрану докторске дисертације.

У Београду, 25.05.2026. године

Комисија

др Александар Југовић, редовни професор, Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, председник

др Лука Мијатовић, ванредни професор, Универзитет у Београду –
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

др Марина Ковачевић Лепојевић, виши научни сарадник, Институт
за педагошка истраживања